

TEKST JANTJEN DE BOER | FOTO'S MARCEL VAN KAMMEN

MELK, KAAS EN LANDSCHAPSPIJN



Een doodgemaakt grutto-kuiken in het gras. Het kon worden teruggevonden omdat het een zender had.

Friesland, industrieland. „Ik heb 83 kilometer gefietst en vier scholeksterpaartjes gezien”, zegt een vriendin, „verder niks.”
Landschapspijn doet zeer. En het maakt kwaad. Want van wie is dit land eigenlijk?

Hier, in mijn Friesland, maakte ik als dreumes groentesoep van zuring, boterbloemen, pinksterbloemen en dotters. Hier las ik, liegend in het gras, *Kruisocht in Spijkerbroek* terwijl hoog boven mijn hoofd een leeuwerik zingend zijn territorium afbakende.

Friesland was een rijk land en ik mis het. Als ik nu een veldleuwerik hoor, ben ik opgetogen. Een leeuwerik! Eindelijk weer een leeuwerik. O, er zijn nog velden vol zuring, klaver en boterbloemen, maar het zijn uitzonderingen in een monotoon diepgroen, wuivend, Fries raaisgrasland. Het landschap leeft, maar het leeft ook niet. Ik sta er nu liever met de rug naartoe. Want mijn land doet pijn.

„Ik had de tranen in de ogen”, zegt de buurvrouw, die een fietstochtje door de Friese landerijen maakte. „Daarom heb ik maar een gebakje genomen.” Een troostgebakje op een warm terras.

Tegen landschapspijn. De provincie Fryslân maakte dit jaar een promotiefilmpje voor Chinese toeristen. In *Friesland, land of milk and water* vergapen de studenten Hao en Wai zich aan ons open, groene land. „*The air is so fresh.*” Ze worden meegenomen naar de wereldberoemde Friese koeien in een hypermoderne robotstal, en naar een zuivelabriek, waar de heftrucks zelfstandig, zonder chauffeur rijden. „De lucht, het voer en het gras zijn allemaal van uitstekende kwaliteit”, vertelt hun gids.

Friesland is een idylle, leren de Chinezen. En de lucht is blauw ja, boven ons industrieland.

„Wil je meedoen op de wereldmarkt, dan moet je schaal hebben”, zegt een grote melkveehouder als je hem vraagt naar de schaalvergroting in de landbouw. LTO-voorzitter Geart Kooistra klaagt als je hem bezoekt. „De hele wereld praat met groot respect over de Nederlandse landbouw, die een voorbeeld is voor alle andere landen. Maar in Nederland kunnen we het moeilijk goed doen. Dat vind ik opvallend.”

KOPLOPER

Ik denk aan de graslanden uit mijn jeugd. Aan de biodiversiteit in Friesland, die dramatisch keldert. De achteruitgang van het aantal soorten speelt overal in Europa, maar Nederland en het rotseland Malta zijn koploper, en in Friesland gaat het het hardst van allemaal.

In 2013 publiceerde onderzoeksinstituut Alterra een alarmender rapport. Er waren hier nog minder kleverige poelslakken, grote krekeltjes, zilveren maanvlinde en wiggenhommels dan in de rest van Nederland, waar de situatie ook al niet florissant was. De gemiddelde populaties van alle Rode Lijst-soorten in Friesland waren in 2011, vergeleken met de situatie in 1990, gehalveerd.

Rara hoe het er nu mee staat, als je weet dat ongeveer 78 procent van het Friese landoppervlak voor de landbouw wordt gebruikt.

In 2000 telde het Centraal Bureau voor de Statistiek in Friesland een kleine vijfduizend rundveebedrijven. Samen boden ze plaats aan dik 520.000 dieren. In 2015 waren er 1500 rundveehouders minder, en dik 50.000 runderen meer.

Minder boeren hebben nu meer vee. En al die beesten eten het raaisgras, waarlangs we op mooie dagen fietsen. Met en enorme machines wordt het van het geëgaliseerde, gedraineerde land gehaald. „Betongras”, zegt de buurvrouw. Gras waar insecten, vogels en andere dieren niks te zoeken hebben. Een maaimachine is al gauw 9

“ MONOTOON FRIES RAAIGRASLAND. HET LANDSCHAP LEEFT, MAAR HET LEEFT OOK NIET



er eiwitrijk raaisgras, waarvan er heus ook mengsoorten bestaan, zegt hij. Met beemdgras erin, en rode klaver, en witte klaver. Als ik sputter dat ik ook graag boterbloemen wil, schudt hij zijn hoofd. Die ziet hij niet graag, „die giftige dingen”. En in pinksterbloemen zit te weinig voederwaarde.

Je kijkt niet goed, zegt hij, als ik klaag over biljartlakens vol raaisgras. Waarom geniet je niet van de klaver? Die bloeit wit en paars en haalt stikstof uit de lucht om het vervolgens af te geven aan de bodem, waardoor boeren met minder kunstmest toekunnen. Bovendien heeft het een goede voederwaarde. „Ook mooi.”

Het is een aardige boer. Ik snap hem best. Maar ik voel pijn als ik naar het land kijk. Het is rijk en straatarm tegelijk.

meter breed. En grote schoudders hebben werkbreedtes van 16 tot 17 meter.

Friesland. Productieland. Vraag het aan amateur roofvogelonderzoeker en weidevogelbeschermer Henk Waterlander uit Sint Nicolaasga. Vijftien jaar geleden maakte hij filmopnames in de Noepolder bij Idskenhuzen. De tranen springen in je ogen als je ernaar kijkt. Waterlander vertoende de film destijds bij het 60-jarig jubileum van de vogelwacht Donia-werfstal. En ja: ook hij kan wel huilen als hij de beelden van de roze-gele velden ziet, en de oude stippenkaarten waarop hij het aantal nesten bijhield.

De Noepolder was nat. „Het was een en al beweging, en gegons van insecten.” Nu, zeventien jaar later, is het land door de diepionwatering en de drainage „grauw, groen, droog, eentonig.” De boer, met wie Waterlander samenwerkte, past nog steeds op de overgebleven vogels. „Maar we zijn 95 procent kwijt.” En allebei vinden ze het erg, allebei voelen ze landschapspijn.

Nederland is na de Verenigde Staten nu eenmaal de grootste landbouwexporteur ter wereld. Alles heeft zijn prijs.

EFFICIENT

Samen met een megastalboer kijk ik naar zijn strak getrokken raaisgrasland. Er zit geen greppel, geen werving meer in. „Ik vind het lelijk”, zeg ik. „Ik vind het mooi”, antwoordt hij. Het is efficiënt land, daar houdt hij van. En o ja, laatst heeft hij over een van zijn laatste stukjes zeldzaam blauwgrasland een lading modder gestort. Hij moest er ergens mee naartoe.

Nu kijkt hij met plezier naar het perceeltje dat eerst schraal was, en matig voedszaam kruidenrijk groen leverde. Nu groeit

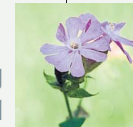
in een kamer van de Rijksuniversiteit Groningen werkt wormenonderzoeker Jeroen Onrust aan zijn promotieonderzoek. Hij telde de afgelopen jaren maandelijks wormen in extensief en intensief beheerd Fries grasland. Onrust bedacht een speciale kar, waarmee hij 's nachts langzaam over vijf types weilanden reed. „Over 100 meter deed ik een uur”, zegt hij. Want als wormen trillingen van voetstappen voelen, of een lichtbundel ontwaren schieten ze razendsnel terug in de grond.

Buitenstaanders moesten vaak lachen, als ze van zijn onderzoeksmethode hoorden. Dat krijg je, als je geen idee hebt van de schoonheid ervan. In voor- en najarsnachten, als de bodem goed vochtig is, krielt het bovengronds van glanzend, glibberig leven. Dan gaan de wormen op zoek naar organisch materiaal. Voor alle zekerheid verankeren ze tijdens die zoektochten het puntje van hun staart in de bodem, zodat ze zichzelf bij onraad als een elastiekje terug kunnen katapulteren.

Magisch om te zien, zegt Onrust. Op goede avonden telde hij zo veertig wormen per vierkante meter in het gras. „Allemaal van die grote.” En niemand die het zag, de rest van de mensheid zat binnen, onder de lamp of voor de televisie. Hij was alleen met de bodembewoners in een windstil, duister weiland, waar mistflarden soms als witte wieven om hem heen hingen. „Alsof je een andere planeet betreedt. Helemaal als je bedenkt hoeveel wormen er zijn, hoeveel leven er onder de grond krielt.”

PENDELAARS

Volgend jaar promoveert Onrust op zijn onderzoek, waarin hij concludeert dat regenwormen slecht gedijen in intensief bewerkte weideland. Onze zwaar bemeste landbouwgrond



hulstveest vooral bodembewonende grijze wormen, die tot zo'n 40 centimeter diep in de grond zitten. De twee andere types: de strooiselbewonende regenwormen, die in de bovenlaag van de weilanden leven, en de pendelaars, die gangen maken tot wel 3 meter diep, gaan er dood.

En dat is erg, zegt Onrust. Tastjagers, zoals grutto's en scholeksters leven weliswaar van grijze regenwormen, maar de zichtjagers, zoals kievieten vinden bovengronds geen pendelwormen meer. Bovendien zijn wormen belangrijk voor een gezond bodemleven en een goede bodemstructuur. Met hun gangenstelsels zorgen ze ervoor dat het water goed afloeft, en dat planten en gewassen zich met hun wortels in de grond kunnen nestelen.

Jeroen Onrust noemt de dingen bij de naam. De intensieve landbouw is de pest voor de bodem, zegt hij. „Ik vind het absurd dat het in

“ LAATST HEeft HIJ OVER ZELDZAAM BLAUWGRASLAND EEN LADING MODDER GESTORT